

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

**ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΕΙΘΑΡΧΗΣΗΣ – ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΗΣ:
Ο ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΝΩΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ**

Αλεξάνδρα Δεληγιώργη,

Ομ. Καθηγήτρια Φιλοσοφίας ΑΠΘ - συγγραφέας

Η επετειακή ημέρα φιλοσοφίας μας υπενθυμίζει την υποχρέωση να υπογραμμίζουμε και να εξηγούμε τις αιτίες, αλλά και τις ολέθριες συνέπειες της εξαφάνισής της από τα πεδία της επιστήμης και της κριτικής, της παιδείας και του πολιτισμού, και μέσω αυτών, αλυσιδωτά, από την άσκηση της πολιτικής και παραπέρα από την ίδια την ζωή, σήμερα και στο εγγύς μέλλον.

Το να παρακολουθούμε, σε συνθήκες παράδοσης άνευ όρων, με την πικρή αίσθηση ότι τίποτα άλλο δεν μας απέμεινε, τη ριζική ασυνέχεια που χωρίζει την εποχή μας από ένα παρελθόν που υποσχόταν πολλά και το οποίο, όμως, καλό θα ήταν, αντί να θρηνούμε, να ξεχάσουμε, δεν είναι στάση που προκρίνει η φιλοσοφία. Αρκεί να αναλογισθεί κανείς την απόσταση που χωρίζει μια τέτοια παθητική στάση από το πνεύμα με το οποίο ο Nietzsche επιχειρούσε την ανατομία του δυτικού μηδενισμού• αντί να μας καλεί να ξεχάσουμε τα χαμένα ιδανικά, ο Nietzsche ως γνήσιος φιλόσοφος, επέλεξε να ρίξει άπλετο φως στον τρόπο με τον οποίο φτιάχτηκαν.

Ανάλογη απόσταση από την μοιρολατρία χωρίζουν τα κείμενα της στην ώριμης και ύστερης φάσης του έργου του M. Foucault, γραμμένα σε πνεύμα ετοιμότητας, παρά την αισιοδοξία της τότε ακόμη ανθούσας

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

μεταμοντέρνας σκέψης. Παρότι ο γάλλος φιλόσοφος, συγγραφέας των *Λέξεων και των πραγμάτων*, είναι γνωστός και ως ιστορικός του δομισμού, εχθρικά διακείμενος στις φιλοσοφίες του υποκειμένου, διαβάζοντας ώριμα κείμενά του κατανοούμε ότι ο τεχνολογικός μετασχηματισμός της νεοφιλελεύθερης κοινωνίας δεν συντελείται ερήμην των μελών της και ότι εκτός από τις αφελείς θρηνωδίες για την κουλτούρα του πνεύματος που υποχωρεί δραστικά, ο σύγχρονος άνθρωπος, ακόμη και μεταλλαγμένος σε φορέα απρόσωπων μηχανισμών, δεν έχασε ολοσχερώς τη δυνατότητα να επεμβαίνει στους τρόπους οργάνωσης και εξέλιξης της ζωής του.

Ακολουθώντας, τα ίχνη του ηθικιστή Nietzsche που γενεαλόγησε το αξιακό σύστημα του ελληνο-δυτικού πολιτισμού, ο M.Foucault αποτόλμησε μίαν ανάλογη γενεαλόγηση των εξουσιαστικών πρακτικών με την πρόθεση όχι τόσο να επανεκτιμήσει τις αξίες που αναδείκνυαν όσο να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο τις έκανε να προκύψουν η θέληση για κυριαρχία που εξέφρασε η Δύση, από τον μεσαίωνα μέχρι σήμερα, προσκολλημένη στις ιουδαίο - χριστιανικές, κυρίως, ρίζες της.

Επιμένω να συναρτώ τη θετικότητα της φιλοσοφίας με την γενεαλόγηση του παραδεδομένου συστήματος αξιών που επιχείρησε ο Nietzsche, όχι μόνον γιατί είναι ένας εμβληματικός φιλόσοφος που οι παρακινδυνευμένες ερμηνείες της σκέψης του λειτούργησαν σαν άλλοθι για την ευπάθεια του μεταμοντέρνου σχετικισμού, αλλά και γιατί τaráζει την ησυχία της παραδεδομένη ηθικής, τονίζοντας ότι η λήθη, η πλάνη, η συνήθεια, ο ανεξέταστος βίος και το συμφέρον καθορίζουν τις επιλογές και τις αποφάσεις που εξυφαίνουν τη θέληση για δύναμη που κατευθύνει τον βίο.

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Αντίθετα, όμως, με τον Nietzsche που, εχθρός του ιδεαλισμού αλλά και του καταστροφικού μηδενισμού, υπογράμμισε την αμφισημία της έννοιας της δύναμης ως κυριαρχίας από την μια, και ως πηγής ζωής, από την άλλη, ο Foucault, αντιδρώντας στον τρόπο με τον οποίο η σύγχρονη διαλεκτική σκέψη αντιμετώπισε τη διττότητα και τη μεσότητα, ταυτίζει τη δύναμη με την εξουσία και τη θέληση για δύναμη με την άσκησή της.

Υπ' αυτήν την έννοια, εξουσία είναι η συνεχής δράση πάνω στη δράση άλλων με σκοπό τον έλεγχο και την πειθάρχησή τους, συνεπώς την αποδυνάμωση της εναντίωσής τους που συστήνει η θέλησή τους για ελευθερία.

Η φιλοσοφία μας βοήθησε να καταλάβουμε ότι κάθε δράση πάνω σε πρόσωπα ασκείται με μια προοπτική συνυφασμένη με μian αξιολόγηση. Την προοπτική λ.χ., με την οποία η νεοφιλελεύθερη κοινωνία ασκεί εξουσία στα μέλη της, τη διαμορφώνουν οι νόμοι της αγοράς. Μέτρο πάντων χρημάτων, το χρήμα και η αξία του κέρδους επιβάλλουν τις δικές τους αποτιμήσεις, με αποτέλεσμα την κοστολόγηση κι αυτών ακόμη των αισθημάτων που διαπνέουν τις θεσμίσεις και τις αξιολογήσεις. Έτσι, η ποιότητα ενός υλικού αγαθού, αλλά κι ενός συναισθήματος, μετριέται με την ίδια μονάδα μέτρησης, το χρήμα που μας αναγκάζουν να πληρώσουμε ή που μας ωθούν να κερδίσουμε για να τα έχουμε.

Υπ' αυτές τις συνθήκες, ασκώ εξουσία δεν σημαίνει απλώς και μόνον διοικώ πρόσωπα, οργανώνω χώρους δράσης, ή ιεραρχώ ανάγκες και σκοπούς του ιδιωτικού και δημόσιου βίου, όπως θα υποστήριζε ένας κοινωνικός επιστήμονας ή ένας πολιτικός. Σημαίνει επίσης σβήνω

και ξαναγράφω την ιστορία της ζωής αυτών, στους οποίους ασκώ εξουσία, δομώντας και επιτηρώντας το πεδίο δράσης τους, έτσι ώστε να ελέγχω τις επιπτώσεις της στην τάξη πραγμάτων και λόγου που θεσμίζει και επιβάλλει το παραγωγικό και το αξιακό σύστημα.

Φυσικά, για την κατάστροφη ενός σχεδίου εξουσιαστικών πρακτικών, εκτός από μίαν αυστηρή συλλογιστική, χρειάζονται τα μέσα που θα εξασφάλιζαν ένα καινούριο σκηνικό κι ένα άλλο σενάριο όπου η θέληση επηρεασμού της ροής των γεγονότων να εμφανίζεται ως η ύψιστη κατάφαση της θέλησης για ζωή.

Εννοείται ότι η εξουσιαστική δράση, ενώ φαίνεται να είναι απρόβλεπτη, έχει τυπικό και κωδικοποιημένες φόρμουλες. Ασκείται σε συγκεκριμένους χώρους, θέτει όρους και υποχρεώσεις και ενεργοποιεί διαδικασίες πειθάρχησης μέσω των οποίων, τα πρόσωπα που τις υφίστανται, μετατρέπονται σε υποκείμενα, σε απρόσωπους φορείς λειτουργιών. Βέβαια, εξίσου απρόσωπος ως ελεγχόμενος είναι και αυτός που ασκεί εξουσία, σαν να είναι απλό γρανάζι μια μηχανής, αφού για να ασκήσει την εξουσία, χρειάζεται να την έχει υποστεί ικανοποιητικά και ο ίδιος, ως υπόδουλος, κυρίως, όμως, ως οπαδός ή θιασώτης της. Γι' αυτό και η άσκηση εξουσίας είναι αδύνατη χωρίς τις τεχνικές πειθάρχησης, οι οποίες, με τη σειρά τους, είναι ανενεργές χωρίς τα σώματα πάνω στα οποία εφαρμόζονται.

Ο Foucault, όπως και ο Merleau-Ponty, πριν από αυτόν και ο Agaben, μετά από αυτόν, δίνουν την προτεραιότητα στο σώμα, αφού το σώμα προσφέρεται ως πεδίο αισθητικών διεργασιών εκπλήρωσης παντός είδους «εξανθρωπισμών» μέσω στυγνών τεχνο - λογιστικών και πολιτικών πρακτικών.

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Υπάρχει, πράγματι, μια ολόκληρη πολιτική τεχνολογία με επίκεντρο το σώμα, την οποία χρησιμοποιούν ποικίλα συστήματα μικρο - εξουσίας, ενισχύοντας, έτσι, τα μέσα ενός ευρύτερου κοινωνικού ελέγχου και μιας ευρύτερης πολιτικής εξουσίας πάνω στους φορείς των λειτουργιών που προβλέπει το οικονομικό - πολιτικό σύστημα και ο κοινωνικός βιόκοσμος τον οποίο οργανώνει και ελέγχει.

Αλλά για να γίνει δυνατός ένας στοιχειωδώς αποτελεσματικός έλεγχος, χρειάζεται τα ζωντανά άτομα να γίνουν απρόσωπα κι αυτό απαιτεί πριν απ' όλα, την αλλοτρίωση του σώματος (και του ψυχισμού, που είναι η άλλη όψη του σώματος). Απαιτεί, με άλλα λόγια, αποξένωση από τις διεργασίες που εντέλλεται να φέρει σε πέρας. Με αυτό το πνεύμα, χρειάζεται να επέμβουν στο άμεσο περιβάλλον του σπιτιού, του κελιού, του θαλάμου, μηχανισμοί αποκλεισμού που αποσκοπούν στην καταστολή της τρέλας, της ανυποταγής, της σεξουαλικότητας, κ.ο.κ.

Τέτοια φαινόμενα καταστολής έχουν τη δική τους λογική, και τους δικούς τους συντελεστές (οικογένεια, θεσμούς ασφάλειας, περίθαλψης, εκπαίδευσης κ.λ.) και για να προκύψουν, χρειάζεται να διαχυθεί όσο γίνεται περισσότερο και να ριζώσει όσο γίνεται βαθύτερα η αλλοτρίωση του σώματος που επιφέρουν οι τεχνικές της πειθάρχησης.

Το σώμα, όντας εύπλαστο, καθώς υποβάλλεται σε αυτές τις τεχνικές, χειραγωγείται. Τα πάγια μορφολογικά χαρακτηριστικά, οι πάγιες δομικές λειτουργίες του δεν το βοηθούν να διασώσει τη δύναμή του. Πριν προσπαθήσει να το κάνει, έχουν προλάβει οι τεχνικές πειθάρχησης να το θέσουν υπό την εξουσία τους, με πρώτη κίνηση τον έλεγχο του δυναμικού των ενστίκτων του.

Η απενεργοποίηση του σώματος ισοδυναμεί με την καταστολή και την αργή παρακμή του. Το σώμα βυθίζεται στο πεδίο των στρατηγικών της εξουσίας και εσωτερικεύει τους πειθαναγκασμούς, ώστε να παράγει, από μόνο του, την απαιτούμενη συμμόρφωσή του. Όσο πιο ανυπότακτο υπήρξε, στο παρελθόν, τόσο περισσότερο βιώνει, τώρα, τη θέλησή του για ζωή ως θέληση για άρνηση της ζωής.

./.

Το πρώτο που κάνει ένας φιλόσοφος εν προκειμένω, είναι να αναρωτηθεί σε βάρος ποιών ατόμων και με ποιον τρόπο είναι δυνατή η σύσταση και ενεργοποίηση των συστημάτων μικρο - εξουσίας.

Εδώ, ο Foucault εύστοχα παρατηρεί ότι για τη λειτουργία των συστημάτων μικρο - εξουσίας, χρειάζονται στρατηγικές ανάγκης, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των οποίων υποτίθεται ότι δεν τα υποκινεί το συμφέρον, αλλά τα επιβάλλει η ανάγκη. Έτσι, η εξουσία του γιατρού, του δάσκαλου, του δικαστή κ.λπ., ασκείται πάνω σε άτομα που κρίνονται ως προβληματικά. Με τον τρόπο αυτό οι εξουσιαστικές πρακτικές νομιμοποιούνται ως ο από μηχανής θεός που βάζει τέλος σε πρακτικές που κρίνονται οχληρές, ατελέσφορες, επικίνδυνες.

Μέσα στο χάος που προκαλούν τέτοιες παραβατικές πρακτικές, οι στρατηγικές ανάγκης κατορθώνουν να μετατρέψουν τους απειθάρχητους δράστες σε πειθαρχημένα υποκείμενα που προάγουν τη λογική του ισχύοντος, είτε πρόκειται για παραδεδομένες αξίες είτε για τρέχοντες θεσμούς και συμβάσεις. Η καταστολή του σώματος που προηγήθηκε, διευκολύνει τη μετατόπιση της δυναμικής από την επιθυμία για ζωή στην άρνηση της ζωής.

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Κατά τον Foucault, για να εμποδίσουμε τη μετατόπιση αυτή, δεν χρειάζεται να βγούμε από τη λογική του πανάρχαιου τριγώνου αλήθειας, δικαιοσύνης, εξουσίας. Αυτό που χρειάζεται για να φτάσουμε σε μια νέα μορφή δικαίου που θα εξάγνιζε την προκλητικότητα αυτού του αξιακού συμπλέγματος, είναι η εναντίωση στην πειθαρχική εξουσία. Και επειδή οι εξουσιαστικές μακρο-στρατηγικές εξαρτώνται από τα μικρο-συστήματα ελέγχου, τα εγχειρήματα αντίστασης που κρατούν ζωντανό το αίσθημα ή το αίτημα της ελευθερίας, ξεκινούν από τους μικρούς χώρους όπου ο λόγος αφορά ζωντανά όντα και όχι μηχανισμούς. Στα διάκενα που δημιουργούνται, συντηρείται και αναπτύσσεται η δυνατότητα της αναστοχαστικής κριτικής ως διαλεκτικής άρνησης, όσον αφορά τα ανθρώπινα πράγματα και από αυτήν πηγάζει το αίσθημα ή το αίτημα της ελευθερίας. Η τεχνο-λογιστική επιστήμη και οι πολιτικοί ανταγωνισμοί που δικαιολογούν, νομιμοποιούν και εδραιώνουν την εξάλειψη της κριτικής διαλογικής σκέψης, εδράζονται στο κατεστημένο τρίγωνο αλήθειας, δικαιοσύνης, εξουσίας που επέβαλε ο θετικισμός, αναπαράγοντας τους δυϊσμούς και τους διαχωρισμούς που κληροδότησε ο μηχανικισμός και η βλέψη για κυριαρχία που υπηρέτησε.

Ως τόπος κριτικής της τυφλής αποθέωσης της τεχνο-λογιστικής επιστήμης και του πολιτικού ως πεδίου άσκησης οικονομικο-πολιτικών ανταγωνισμών, η φιλοσοφία, αντί να κινδυνολογεί ή να προφητεύει, έργο της έχει να αναστοχάζεται, να ξανασκέπτεται δηλαδή και να κρίνει τα ανθρώπινα πράγματα, όσα συμβαίνουν και αυτά που ενδέχεται να συμβούν, εξαιτίας καλά υπολογισμένων, αλλά αλόγιστων μέτρων, ο

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

παραλογισμός των οποίων είναι αδύνατο να αντιμετωπισθεί, απύσης της σκέψης.

Η σκέψη είναι ένα πολύπλοκο σύστημα σύνθετων ψυχικών, νοητικών, συνειδησιακών και πνευματικών διεργασιών από την αποκρυπτογράφηση των οποίων, στους τομείς της βιοχημείας και της νευροφυσιολογίας, πόρρω απέχουμε, εφ' όσον τέτοιες στοχαστικές και συλλογιστικές διεργασίες είναι σχεδόν αδύνατο να προσδιορισθούν μέσω μαθηματικών εξισώσεων. Η σκέψη ως συλλογιστική, αναστοχαστική, κριτική λειτουργία, εξακολουθεί να διασαφηνίζεται μέσα από τα έργα της. Γι' αυτό και η αρχαιολογία της γνώσης και η ιστορία της σκέψης ως κλάδοι της φιλοσοφίας είναι και θα είναι, για μεγάλο ακόμη χρονικό διάστημα, θεμελιώδεις τομείς έρευνας των νευρο-εγκεφαλικών λειτουργιών. Αρκεί, βέβαια, να διατηρηθεί το ενδιαφέρον για την βασική έρευνα και τη θεωρία.

Τους τρεις τελευταίους αιώνες, η εργαλειοποίηση της σκέψης διευκόλυνε την παραγωγή τεχνογνωσίας, ιδιαίτερος δαπανηρής, αν συνυπολογίσει κανείς το ακόμη δαπανηρότερο έλλειμμα αυτογνωσίας που προκάλεσε για τις σύγχρονες κοινωνίες. Με τα κριτήρια της αγοράς, βάσει των οποίων κοστολογούνται και κατανέμονται τα κονδύλια για την έρευνα, η τεχνο-επιστήμη αποτρέπει ως ψευδο-επιστημονική την γνώση του ανθρώπου ως όντος που ενώ υπόκειται στην φυσική νομοτέλεια, την υπερβαίνει, συγκροτώντας δομές ελευθερίας. Ως μη εμπορεύσιμη και μη κερδοφόρα, η παραγωγή αυτογνωσίας κρίνεται ασύμφορη και αποθαρρύνεται.¹ Στην πραγματικότητα, θεωρείται ασύμφορα δαπανηρή, και αποθαρρύνεται

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

με το φόβο μήπως οδηγήσει σε μέτρα προστασίας περιβάλλοντος και ανθρώπου τα οποία συνυπολογίζονται στην αύξηση του κόστους της βιομηχανικής παραγωγής και στην μείωση του κέρδους. Με αυτήν τη λογική, λόγω κόστους, η ωφέλεια κρίνεται ζημιογόνα. Το γεγονός ότι η ωφέλεια, ενώ δεν επιφέρει κέρδος, μπορεί να μειώσει ανυπολόγιστα το κόστος των ζημιών από περιβαλλοντολογικές καταστροφές που προκαλεί η έλλειψη αυτοσυνειδησίας, δεν την κάνει δελεαστικότερη ούτε επιτακτικότερη. Αντίθετα, υπό την πίεση που ασκεί το δήθεν πραγματιστικό πνεύμα της εποχής, αυτοσυνειδησία και αυτογνωσία εμφανίζονται ως επικίνδυνες.

./.

Τί φταίει; Ποιος είναι ο λόγος που μια μαζοποιημένη και τεχνικοποιημένη κουλτούρα όπως η σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη δυτική κουλτούρα, αδιάφορη εντελώς για το παραφθαρμένο αξιακό σύστημά της, εναντιώνεται σε διεργασίες αυτογνωσίας, μη μπορώντας να εννοήσει ότι το κόστος της έλλειψής της είναι ασύλληπτο σε σύγκριση με το μέγεθος της ωφέλειας που εγγυάται.

Ο πραγματικός λόγος για την απαξίωση της αυτογνωσίας έγκειται στο ότι δεν μπορεί να παραχθεί αυτογνωσία, αν δεν μεσολαβήσει η ιστορική και κριτική εξέταση των συστημάτων σκέψης, συμπεριλαμβανομένου και του ισχύοντος τεχνο-επιστημονικού θετικιστικού συστήματος σκέψης που υποτιμά την αξία της. Ο Foucault απέφυγε την κριτική άρνηση που συνεπάγεται η εξέταση του θετικιστικού συστήματος σκέψης, αναγνωρίζοντας ως αδιαφιλονίκητο πλεονέκτημά του το ότι είναι το μόνο που ανταποκρίνεται στα ισχύοντα κριτήρια επιστημικότητας. Το ερώτημα που θέτει η φιλοσοφία και το

οποίο ο Foucault απέφυγε να εξετάσει με τρόπο συστηματικό, ακόμη και στην *Αρχαιολογία της γνώσης* (1969), είναι σχετικό με το ποιος ορίζει τα κριτήρια επιστημικότητας και για ποιους λόγους• πράγμα που κάνει στην *Τάξη του λόγου* (1971), όπου και προτείνει την άσκηση κριτικής και γενεαλόγησης.

Η εξέταση αυτή θα καταδείκνυε την ανάγκη συμπλήρωσης του θετικιστικού επιστημονικού παραδείγματος με ένα μοντέλο παραγωγής αναστοχαστικής κριτικής περί των ενδόξων για αντιλήψεις, και πεποιθήσεις που, τις περισσότερες φορές, ασχέτως της αλήθειας ή της πλάνης τους, καθορίζουν τον ρου των πραγμάτων.

Καθώς το θετικιστικό επιστημονικό παράδειγμα επιδιώκει τον έλεγχο της φύσης και των ανθρώπινων πραγμάτων, ευνοεί την τεχνο-επιστήμη και αποθαρρύνει την αναστοχαστική κριτική σκέψη. Υποτιμώντας τη σημασία της αξιολόγησης των αξιών και την αυτογνωσία που συνεπάγεται ο κριτικός αναστοχασμός, συνδέει τη δημιουργία και την καινοτομία αποκλειστικά σχεδόν με την τεχνική. Δημιουργικές και καινοτόμες δράσεις που δεν κατασκευάζονται με τη χρήση τεχνολογίας ή δεν τεχνικοποιούνται, απαξιώνονται.

Συγκαλύπτεται, έτσι, το βάθος του χρόνου που τις καθιστά δυνατές, αλλά και ο ορίζοντας που δημιουργούν, καθώς διευρύνουν την σκέψη του δημιουργού και του αποδέκτη τους. Αυτό που χάνεται είναι η ιστορικότητα της συνείδησης και της ύπαρξης του σύγχρονου ανθρώπου, με αποτέλεσμα να ισοπεδώνεται η ζωντανή σχέση με το παρελθόν, χωρίς την οποία είναι αδύνατη η αποκόλληση από τη αναπαραγωγή του παρόντος που προϋποθέτει το άνοιγμα στο μέλλον.

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Υπ' αυτές τις συνθήκες περιστολής της αυτογνωσίας που ευνοεί η ανισόρροπη ανάπτυξη της τεχνογνωσίας, η εντατική τεχνικοποίηση δεν φαίνεται να είναι αντιστρέψιμη τάση. Η εικόνα που θα απέδιδε τις συνέπειές της όσον αφορά στην υπεράντληση φυσικών πόρων και τον εκμηχανικισμό του ανθρώπινου δυναμικού, είναι η εικόνα ενός αυτοκινήτου που αδυνατώντας να ανακόψει την αλόγιστη ταχύτητα με την οποία τρέχει, κατευθύνεται ολοταχώς στον γκρεμό.

./.

Ακόμη και αν δεν είναι αντιστρέψιμη μια τέτοια πορεία, θα πρέπει να πιστέψουμε ότι μπορεί να αντιστραφεί, αρκεί η φιλοσοφία ως οντολογία του ιστορικο-κοινωνικού και ως κοσμολογία του αστροφυσικού - παρά τη συνοχή και την πληρότητά της, να αποφύγει τον κίνδυνο να λειτουργήσει ως κλειστό σύστημα που αναπαράγει κοσμο-εικόνες ισχύος τέτοιες, όπως αυτές που οδήγησαν τη σύγχρονη ζωή σε οριακές καταστάσεις.

Αυτό είναι δυνατό μέσα από επιστημολογικές, ιστορικές και ψυχαναλυτικές διερευνήσεις της ίδιας της σκέψης που ξαναγυρίζει στον εαυτό της, για να αναλογισθεί όσα έγιναν και όσα έκανε προκειμένου, τώρα, να γράψει την αληθινή ιστορία της ως ιστορίας του ανθρώπινου είναι-ποιείν-λέγειν.

Με το άνοιγμα της φιλοσοφίας, με εργαλεία τον κριτικό αναστοχασμό, αποσαφηνίζεται όχι μόνο το καθεστώς ετερονομίας, μέσα στο οποίο επί αιώνες λειτούργησε, αλλά και τους μηχανισμούς και τους τρόπους που θα της έδιναν τη δυνατότητα να υπερβεί τα εξουσιαστικά σχήματά του.

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Μπορούμε να εννοήσουμε τη σημασία και την αξία αυτού του ανοίγματος της σκέψης μέσω μιας παράλληλης ανάγνωσης του Foucault και του Καστοριάδη, εφ' όσον και οι δυο εμπνεόμενοι από τη νιτσεική γενεαλογία της ηθικής, αφήνουν πίσω τους την ιδεοποιημένη σκέψη, για να ανατρέξουν στις «ταπεινές» απαρχές της.

Όπου ο Foucault κάνει λόγο για τη σχέση του σώματος με την ιστορία, μέσω της οποίας το σώμα σφυρηλατείται, αλλά και καταστρέφεται, ο Καστοριάδης κάνει λόγο για τη σχέση της ψυχής - ως μορφοποίησης του ζωντανού σώματος - με την ιστορία, μέσω της οποίας, η ψυχή κοινωνικοποιείται, αλλά και εξανθρωπίζεται.

Και στις δύο περιπτώσεις, είτε πρόκειται για εξουσιαστικές πρακτικές είτε πρόκειται για πρακτικές θέσμησης, αυτό που αναδύεται είναι το άτομο που πάσχει και δρα ως ιστορικο-κοινωνικά διαμορφωμένη ύπαρξη.

Υπάρχει, ωστόσο, μια κεφαλαιώδης διαφορά ανάμεσα στο καστοριαδικό και στο φουκωϊκό πρίσμα, το οποίο επηρέασε εν πολλοίς τον μεταδομισμό και την μέθοδο της αποδόμησης. Ενώ ο Foucault ταυτίζει την ορθολογικότητα αποκλειστικά με τον εξουσιαστικό λόγο που ανέπτυξε η Δύση, απολυτοποιώντας έτσι, το μηδενισμό που παρήγαγε, με κίνδυνο να του προσδώσει μεταφυσικές διαστάσεις, ο Καστοριάδης τοποθετώντας την ταυτιστική-συνολιστική σκέψη στην πρώτη από τις στιβάδες του **όντος/είναι**, εντοπίζει, μέσα στον ίδιο τον ψυχισμό μας, το κλειδί που επιτρέπει την έξοδό μας από τους λαβυρίνθους του ετερονομικού οικοδομήματος.

Φωτίζοντας τους μηχανισμούς της φαντασίας, μας δείχνει ότι η σκέψη είναι σε θέση να λύσει τα αινίγματα και τις απορίες που γεννούν

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

οι ετερονομικές ιστορικές εμπειρίες και πράξεις, αρκεί να αντέξει η ίδια τη δοκιμασία μιας αναστοχαστικής κριτικής αυτο-ανάλυσης.

Ακολουθώντας αυτήν την κατεύθυνση, προσανατολιζόμαστε σε μια ενεργοποίηση των νοητικών μας δυνάμεων που μας επιτρέπει να σκεφθούμε ότι για να αποτραπεί η πνευματική αποδυνάμωση και η ρομποτοποίηση του ανθρώπου, χρειάζονται δέσμες σύνθετων μέτρων που δεν τα υπαγορεύουν ηλεκτρονικοί υπολογιστές, αλλά ο νους που είναι σε θέση να τα επεξεργαστεί.

Επειδή, όμως, φτάσαμε να εμπιστευόμαστε τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές περισσότερο από τον νου που τους έφτιαξε, προέχει να μελετηθεί ο τρόπος λειτουργίας και ανάπτυξης της ανθρώπινης σκέψης από την αρχαιότητα έως σήμερα, ώστε να κατανοήσουμε εκτός από την τεχνο-λογιστική, και την διαλογική, διαδραστική και ολογραφική λειτουργία του νου.

Τις λειτουργίες αυτές, που είναι αποτέλεσμα της σχέσης της ψυχο-νοητικής δομής του ανθρώπου με το φυσικό-ιστορικό-κοινωνικό περιβάλλον του, αδυνατούν προς το παρόν να τις αποκρυπτογραφήσουν η νευροφυσιολογία και η βιοχημεία του εγκεφάλου. Μας βοηθούν να τις κατανοήσουμε οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές μελέτες, συμπεριλαμβανομένης και της φιλοσοφίας ως πεδίου όχι μόνον διαύγασης, αλλά και καλλιέργειας αυτών των λειτουργιών. Πιο συγκεκριμένα, μας βοηθούν να τις κατανοήσουμε κλάδοι της φιλοσοφίας, όπως η κριτική θεωρία της γνώσης, η φιλοσοφία των επιστημών και οι αντίστοιχες επιστημολογίες, σε συνεργασία με την ιστορία και ειδικότερα ή μάλλον γενικότερα, με την ιστορία της σκέψης.

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Συντονισμένοι στην βάση μιας διεπιστημονικής συνεργασίας, οι κλάδοι αυτοί συστήνουν μιαν αρχαιολογία της γνώσης άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία και την γενεαλογία της σκέψης και των επιτευγμάτων της, στους χώρους της μυθολογίας, της φιλοσοφίας, της επιστήμης, της θεωρίας και της λογοτεχνίας.

Η μελέτη της μυθολογικής, της φιλοσοφικής, της επιστημονικής, της θεωρητικής, της ποιητικής σκέψης, στο πλαίσιο μιας αρχαιολογίας της γνώσης και της αξιολογίας αποτελεί έναν από τους βασικούς άξονες παραγωγής αυτογνωσίας του σύγχρονου κόσμου. Ως φιλοσοφικός κλάδος, αναδεικνύει τους όρους και τις δυνατότητες μιας ισόρροπης ανάπτυξης τεχνογνωσίας και αυτογνωσίας, εφ' όσον είναι αδύνατο να γίνει οποιοσδήποτε γνωστικός και αξιακός επαναπροσανατολισμός, εάν, όπως, και σε ανάλογες περιστάσεις, παλαιότερα, δεν ξαναπάμε στις απαρχές της και στις ρίζες της δυτικής σκέψης και του δυτικού πολιτισμού.

Στον οντολογικό πυρήνα της αρχαιοελληνικής παράδοσης, θα ξαναβρούμε το φαντασιακό του *σώζοντος* - *είναι* που στέργει και υπηρετεί την ζωή. Το *σώζον-είναι* προηγείται του *καταδαμάζοντος* και *βιαιοπραγούντος* - *είναι* και του φαντασιακού του, το οποίο υπηρετεί η τεχνική της νεώτερης και σύγχρονης Δύσης, με σκοπό την υπεράντληση της φύσης χάριν της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου.

Το αριστοτελικό *σώζειν* δια της γνώσεως η εποχή μας καλείται να το συνδέσει με την κριτική του ισχύοντος τεχνο - γνωστικού παραδείγματος. Το *σώζειν* δια του *κρίναι λόγω*, ως αντικείμενο της αρχαιολογίας της γνώσης και της αξιολογίας, μπορεί να αποτελέσει την

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

βασικότερη ασπίδα προστασίας του σημερινού κόσμου από τις μηχανές αυτο-καταστροφής και αυτο-εκμηδένισης που επινόησε .

Φυσικά, το *σώζειν* δια της έλλογης κριτικής της ισχύουσας γνώσης και των παραφθαρμένων αξιών και η αυτογνωσία που συνεπάγεται, δεν ταυτίζονται με την αρχαιογνωσία, την οποία απομύζησε κι αποστέγνωσε, επί δεκαετίες, ο φιλολογισμός, ξεκόβοντάς την από την σύγχρονη επιστήμη, θεωρία και κριτική. Έννοιες, συμβολικά μορφώματα και ιδέες που δημιούργησε η αρχαία ελληνική σκέψη – η αρχαιότερη στην Δύση – έχουν, σε μεταγενέστερες εποχές, υποστεί πολλαπλές επεξεργασίες και μεταλλάξεις, που χρειάζεται να μελετήσουμε ώστε να μπορούμε να ανανεώσουμε τις μεθοδολογικές κατηγορίες και έννοιες, εμπλουτίζοντάς τις με το βάθος που τους προσδίδει ο διάλογος με τα είδη και τις θεματικές της μακραίωνης θεωρητικής παράδοσης.

Χρειάζεται, εδώ, να τονισθεί ότι δουλειά της αρχαιολογίας της γνώσης δεν είναι να παρεμποδίσει την τεχνογνωσία, στην οποία, άλλωστε, καταφεύγει, όποτε η χρήση της λύνει τεχνικά και πρακτικά προβλήματα των ερευνών της. Δουλειά της είναι να φέρει σε πέρας ανασκαφές που δεν αφορούν τάφους κι αγάλματα, αλλά φιλοσοφικά, επιστημονικά, θεωρητικά, δοκιμακά, ποιητικά κείμενα διαφόρων περιόδων του παρελθόντος που ενέπνευσαν και γονιμοποίησαν το άνοιγμα της σκέψης.

Συνδυάζοντας τις κειμενικές ανασκαφές με τις ιστορικο-κριτικές (γενεαλογικές) αναλύσεις της γνώσης και των τρόπων παραγωγής της, η αρχαιολογία της γνώσης είναι σε θέση να φωτίσει, μεταξύ άλλων, τους λόγους που οδήγησαν και επέβαλαν την υπερανάπτυξη της τεχνικής,

καθώς και τις μεθοδεύσεις και τους μηχανισμούς, μέσω των οποίων ο σύγχρονος κόσμος οδηγήθηκε σε μια τόσο ζημιογόνα υπερκατανάλωση της τεχνολογίας. Και κυρίως είναι σε θέση να φωτίσει τους λόγους για τους οποίους χρειάζεται να διασώσουμε το πνεύμα της σύνθεσης που υπήρξε το εμβληματικό σήμα κατατεθέν της θεωρίας, της τέχνης και της φιλοσοφίας.

Το πνεύμα, όμως, της σύνθεσης δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς κριτικό αναστοχασμό, την έκλειψη του οποίου εισηγήθηκε ο θετικισμός, με το επιχείρημα ότι παράγει μεταφυσική που είναι πλέον αχρείαστη και άνευ νοήματος, χάρη στην επιστήμη. Το ζήτημα δεν είναι αν οι στοχαστικές κρίσεις είναι πρακτικά χρήσιμες, αλλά αν είναι αληθείς και έγκυρες. Ο Kant έθεσε ως ασφαλιστική δικλείδα για την εγκυρότητα τους, τον αδέσμευτο χαρακτήρα του δημόσιου λόγου που τις εκφέρει. Ο Marx προσέθεσε μια ακόμη ασφαλιστική δικλείδα: την αναφορά των αναστοχαστικών κρίσεων στη φυσική-ιστορικο-κοινωνική πραγματικότητα, όπου διασυνδέονται ή διαπλέκονται το υποκειμενικό και το αντικειμενικό.

Υπ' αυτήν την έννοια, η φιλοσοφία δεν αναστοχάζεται πεπραγμένα μόνον, στο τέλος της μέρας, όπως πίστευε ο Hegel. Μετέχει στο ιστορικό γίνεσθαι είτε ως μια από τις αδρανείς είτε ως μια από τις κινητήριες δυνάμεις της ιστορίας της σκέψης και της ιστορίας γενικότερα.